

1918 РІК В ІСТОРІЇ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Осмилення історичного моменту учнями є одним із важливих елементів процесу формування цілісного і логічного уявлення про історію. Історичний момент є унікальним відповідно до методу історизму і водночас характерним для своєї епохи відповідно до методу періодизації. Особливу вагу в осмиленні історичного процесу займають історичні моменти перелома, зміни періодів, адже вони мають характерні риси стадіального переходу, коли Традицію попереднього періоду перемагає Новація. Саме в такому історичному моменті переходу як ніколи явними, навіть гротескними постають перед нами два періоди та їхні прибічники. Такі моменти немов пункти біфуркації є значущими для подальшого руху, тому в них виявляються усі приховані механізми традиційної суспільної моделі та моделі/моделей які пропонуються на заміну.

1918 рік є таким історичним моментом в історії Центрально-Східної Європи – символом остаточного переходу від Традиційного до Модерного суспільства і формування системи Національних держав в Пост-Імперському регіоні, яким на той історичний момент ставала Центрально-Східна Європа. Історичне значення моменту такої ваги також стає мірилом інших, менш значимих історичних моментів ДО та ПІСЛЯ нього, перетворюючись на певний символ. Використання уявлення про такий символ має значення як мнемонічний засіб в педагогіці. Більш того, символізм історичного моменту стає важливим ідентифікаційним критерієм. В цьому сенсі символізм революційного 1917 року для Східної Європи переосмислюється у тісному зв'язку з символізмом кардинальних системних змін в Центрально-Східній Європі переломного 1918 року. Ці зміни є результатом Революції і водночас її антитезою. Грунтуючись на таких роздумах, 1918 рік слід розглядати як історичний момент системного переходу, трансформації усього регіону, а не лише його «підросійської» частини, а отже вага цього історичного моменту набуває більшого значення. Осмилення цього значення учнями слід підживлювати характеристикою подій та вчинків активних діячів 1918 року.

Джерелами інформації для висвітлення знакових подій, які сталися у 1918 році, можуть стати матеріали, зібрані двома публіцистичними проектами «Наша революція» («Ділова столиця») та «100 років української революції» («Історична правда»). Авторами матеріалів є відомі українські історики. Тут представлені як важливі історичного значення події, так і певні курйози історичного моменту, які характеризують його.

Розпочати роботу з учнями слід з характеристики змін в політичній географії, за нагоди визначивши загалом наближеність кордонів відновлених та новоутворених у 1918 році незалежних держав із сучасним політико-адміністративним устроєм Центрально-Східної Європи. Порівняльний метод необхідний скоріше для запам'ятовування, проте несе в собі і певний висновок про епохальність змін.

Розподіл року по хронологічним відтинкам корисний, адже може підважити певні стереотипи, зокрема в історії України – 1918 рік майже настільки ж монархічно-гетьманський, наскільки і республікансько-УНРівський.

Аналіз демографії та вихід на певні історичні паралелі дозволить краще уявити особливості історичного моменту. Важливо усвідомити, що великі міста 2018 року не завжди мали ту ж саму вагу, що й у 1918 році, особливо зваживши на 14% міського населення від загальної його кількості. Наприклад, Одеса і Київ значили в демографічному сенсі значно більше, ніж Харків і Львів.

Виділимо з безлічі подій 1918 року певну кількість особливо важливих, використаємо для цього символічну цифру 12 і розглянувши їх в порядку від ранньої до пізньої в межах року. Аналіз значення кожної із подій слід проводити окремо, і уявлення про них стануть цеглинками уявлення про історичний момент загалом.

Пропонуємо такий набір подій для історії України:

1. Проголошено незалежність Української народної республіки
2. Запроваджено в Україні Григоріанський календар
3. Ухвалено першу конституцію України
4. Іспанка – пандемія грипу забрала більше життів, ніж війна
5. Україна отримала міжнародне визнання
6. Приєднані до України Кубань та Холмщина
7. Введено в обіг грошову одиницю – гривню
8. Прийнято державну символіку – синьо-жовтий прапор та тризуб
9. Український прапор був піднятий над Чорноморським флотом
10. Проголошено Західно-Українську народну республіку
11. Завершено Першу Світову війну
12. Створено Українську Академію Наук

Цікавими з огляду їх значущості і водночас маловідомості, можуть стати такі події, як запровадження Григоріанського календарю та епідемія грипу. Ці події мають велике значення, адже остаточно було синхронізовано цивільний календар, а епідемія забрала в 5 разів більше життів, ніж Перша світова війна.

Ключові питання, про які можна говорити стосовно становлення української державності, це статус незалежності за 4 універсалами, намагання вирішити проблему статусу Кримського півострова, оформлення набору необхідних державних символів – грошової одиниці, гербу, прапору.

Для країн, які перебували в складі Німецької імперії та Австро-Угорщини, поразка цих країн у війні стала сигналом до проголошення незалежності. Постає Центрально-Східна «Європа Народів» - і входить в болючий період визначення кордонів між державами. Як це відбулось на різних ділянках, за якими принципами, в яких історичних умовах – і як невирішені проблеми давались взнаки в майбутньому – про це слід поговорити з учнями, відзначивши усю складність проблеми розмежування та трагічність конфліктного шляху, яким пішли, наприклад, поляки та українці на Західній Україні. Слід навести і приклади мирного розмежування шляхом плебісциту – голосування населення спірних регіонів в австро-угорському Бургенланді чи в Сілезії.

Завершити розгляд значення 1918 року для історії Центрально-Східної Європи слід наголошенням на становленні системи загальної освіти, утворенні національних наукових осередків, виникненні інституцій, які існують до наших днів, зокрема – Української Академії наук.

За результатами обговорення слід запропонувати учням написати есе, в якому обрати одне із розглянутих явищ, подій, ролі постаті в цьому процесі. Такі есе можуть стати ще однією цеглинкою в цілісній осмисленій будівлі уявлення про переламний історичний момент – 1918 рік.